

شاه جدید شوش و انشان ابر اساس آجرنبشته‌های موزه ملی خودروی ایران]

پارسا دانشمند

کالج ولفسن، دانشگاه آکسفورد
parsadaneshmand@yahoo.com

میثم عبدولی

دانشگاه علامه طباطبائی
rashkh82art@yahoo.com

ترجمه: شروین معظمی گودرزی^۱

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
shmgoudarzi@mac.com

تاریخ دریافت: ۹۳/۸/۷

تاریخ پذیرش: ۹۳/۹/۱۳

چکیده

مقاله حاضر نتیجه خوانش چهار متن میخی شامل سه آجرنبشته و یک قطعه سنگی است که به طور اتفاقی توسط نویسندگان مقاله در موزه ملی خودروی ایران وابسته به اداره کل موزه‌های بنیاد مستضعفان کشف شد. از میان سه آجرنبشته، یکی از آنها به زبان اکدی نوشته شده که پس از بررسی روشن شد، دو نسخه مشابه آن که در موزه لوور نگهداری می‌شود، پیش از این توسط آشورشناس فرانسوی «ماری ژوزف استو» در سال ۱۹۸۷ خوانده شده است. متن در خصوص پادشاهی است که پرستشگاه یک الهه عیلامی را به نام «منزت» بازسازی کرده بود. از آنجا که سطر نخست هر دو آجر لوور به شدت آسیب دیده است، استو قادر نبود به درستی نام پادشاه مذکور را در متن بخواند. به این ترتیب او به اشتباه نام را به شکل «ایگی-هلکی» بازسازی کرد و نتیجه گرفت «ایگی-هلکی» که نامش پیش از آن در متون عیلامی به عنوان پدر دو پادشاه دوران عیلامی میانه آمده بود، خود نیز پادشاه بوده است. این تلقی از متن، به دیگر کتاب‌های پژوهشی تاریخ عیلام منتقل شد و همواره «ایگی-هلگی» به مثابه صاحب این آجرها و پادشاهی عیلامی که پرستشگاه منزت را بازسازی کرده بود، شناخته شد. اما آجرنبشته موزه خودروی ایران، خوشبختانه در این بخش کاملاً سالم است و پس از بررسی نویسندگان مشخص شد که نام پادشاه «ایگی-هنت» است. نامی که پیش از این در متون دیگر نیامده بود و به این ترتیب شاهی جدید به تاریخ ایران و عیلام معرفی شده است. دو آجرنبشته دیگر به زبان عیلامی است و به اونتش-نپیریش پادشاه دوران عیلام میانه تعلق دارد. این آجر نبشته‌ها شرح بنای زیگورات چغازنبیل است و اونتش نپیریش آن را فدیه خود به خداوند اینشوشینک معرفی کرده است.

سرانجام، قطعه سنگ آشوری، تکه‌ای است از متنی مربوط به آشورنصیرپال دوم پادشاه آشور که نمونه کامل آن در موزه بریتانیا نگهداری می‌شود. هر دو کتیبه حاوی شرح بنای شهر کلخ و کاخ آن است.

واژه‌های کلیدی

موزه ملی خودرو ایران، ایگی-هلگی، اینشوشینک، شهر کلخ، چغازنبیل، منزت

1. $diš_j-gi-ḫa-te-et ma-an-za-at iṣ-si_2 iṣ-me-ṣu-ma$
 (2a) $diš_j-gi-ḫa-te-et ma-an-za-at iṣ-si_2 iṣ-me-ṣu-ma$
 (2b2) $diš_j-gi-ḫa-te-et ma-an-za-at iṣ-si_2 iṣ-me-ṣu-ma$
2. $ṣar-ru-ut ṣu-ṣi_2-im u_3 an-za-an id-di-iṣ-ṣu-um-ma$
 $ku-ku-na ṣa_2$
 (2a) $eṣṣana-ut ṣu-ṣi_2 u_3 an-za-an id-di-iṣ-ṣum-ma ku-$
 $ku-un-na ṣa_3$
 (2b2) $ṣar-ru-ut ṣu-ṣi_2 u_3 an-za-an id-di-iṣ-ṣum-ma ku-$
 $ku-na ṣa_2$
3. $e-mi-ir-ti-im la-bi-ra u_2-uṣ-ṣi_2-iṣ-ma a-na ma-an-$
 $za-at$
 (2a) $e-pi-ir-ti la-bi-ra u_2-uṣ-ṣi_2-iṣ-ma a-na ma-an-za-at$
 (2b2) $e-pi-ir-<ti> la-bi-ra u_2-uṣ-ṣi_2-iṣ-ma a-na ma-an-za-$
 at
4. $id-di-im-ma ma-an-za-at ba-la-ṭa_2-am da-ra -$
 $id-di-iṣ-ṣu$
 (2a) $aṣṣ-in ma-an-za-at ba-la-ṭa_2 da-ra li-id-di-iṣ-$
 $ṣum-ma$
 (2b2) $id-di-in ma-an-za-at ba-la-ṭa_2 da-ra <ra> li-id-di-iṣ-$
 $ṣu$
5. $ṣar-ru-ut ḫu-ud li-ib-bi li-še-pi_2-iṣ-su_2$
 (2a) $eṣṣana-ut ḫu-ud li-ib-bi li-še-pi-is-su_2$
 (2b2) $ṣar-ru-ut ḫu-ud li-ib-bi li-še-pi-is-su_2$

آجرها و قطعات مزین به خط میخی [اکدی] که برای نخستین بار در این مقاله ارائه می‌شوند در موزه ملی خودرو ایران در تهران، نگهداری می‌شوند. این موزه که در سال ۲۰۰۱ (برابر با ۱۳۸۰ خورشیدی) تأسیس شده، وابسته به مؤسسه فرهنگی موزه‌های بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی است. این موزه دارای دو دپارتمان است: بطور مشخص، مجموعه‌ای از ۴۲ خودروی کلاسیک که بخش کوچکی از آن به آخرین شاه ایران تعلق داشت و دیگری اشیای [موزه‌ای] باستانی شامل درهای تاریخی (حدود قرن دوازدهم میلادی) و متونی که در اینجا منتشر می‌شوند. مجموعه دوم به دپارتمان خزانه موزه‌های بنیاد مستضعفان تعلق دارد. ما از وجود کتیبه‌های میخی دیگر در این موزه بی‌اطلاع ایم. این متون فاقد شناسنامه باستان‌شناسانه هستند و نمی‌دانیم که از چه طریقی به دست آمده‌اند. راقمان این سطور تمایل دارند از آقای رضا جواهری رییس موزه‌های بنیاد مستضعفان، آقای تورج حسینی، رییس موزه ملی خودرو ایران، خانم پریسا اندامی، مسئول مؤسسه فرهنگی موزه‌های بنیاد مستضعفان و آقای شهرام مقدم، رییس بخش خزانه معماری موزه‌های بنیاد مستضعفان به خاطر گشاده‌دستی و همیاری گران‌سنگ‌شان در حین انجام این پروژه سپاسگزاری کنند.^۲

۲. متون:

۱.۲. متن اول موزه ملی خودروی ایران (تصویر ۱)
 نوع شیء: آجری مزین به متنی به زبان

اکدی

ابعاد: ۳۲۰×۸۰×۱۱۰ میلی‌متر

محل کشف: ده نو (?)

تاریخ: عیلامی میانه

۱.۲.۱. حرف نویسی و ترجمه^۴

۱. ایگی هتت منرت را فراخواند؛ او [=منرت] او [ایگی-

هتت] را شنید و

۲. ۳. سلطنت شوش و انشان را به او اعطا کرد،

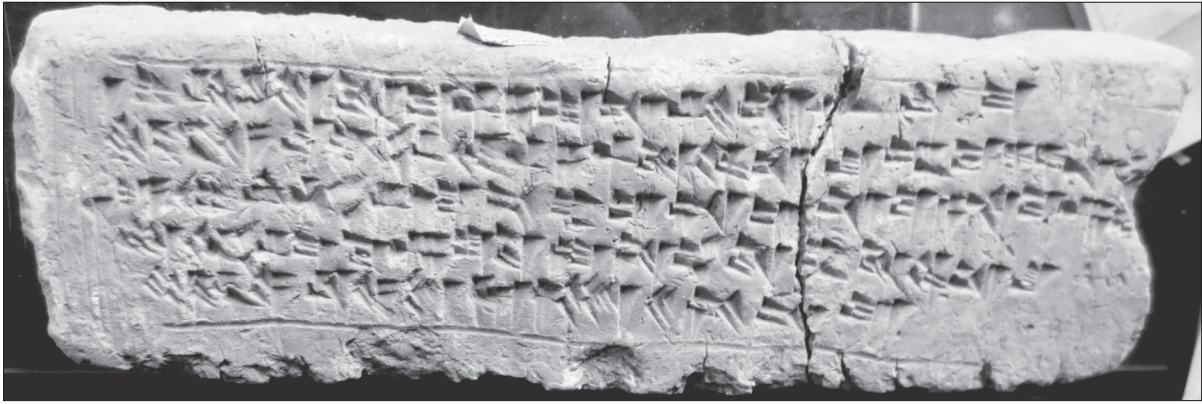
و او (= ایگی هتت) کوکونو (معبد) قدیمی [ساخته شده]

از آجر پخته را احیا کرد و به منرت داد.

۴. باشد که او (= منرت) او را عمری طولانی دهد!

۵. باشد که او (= منرت) سلطنتی خجسته را برایش مهیا

کند!

تصویر ۱. آجر نبشته [اول] به خط عیلامی میانه. (مأخذ: موزه ملی خودرو ایران).

۲.۱.۲. تفسیر

۱.۲.۱. تعلیقات واژه‌شناختی

۱. ۱. استو واژه $i\check{s}-tar_5$ را به جای $i\check{s}-si_2$ خواند و منزلت - ایشتر را ایزد عیلامی بابلی همانندشده دانست. هر چند منزلت هم‌عرض با ایشتر است اما هیچ سند دیگری این ادعا را تأیید نمی‌کند. افزون بر این، کاملاً مشخص است که نشان دوم هر سه آجر ZI است و نه GI و این بدان معناست که خواندن tar_5 (که از $GI_4 = t\bar{a}ru$ مشتق می‌شود) بی‌اساس است. اما خواندن $i\check{s}-si_2$ از فعل $\check{s}as\bar{u}$ به معنای «فراخواندن» با فحوای متن هم‌خوانی دارد و با $\check{s}am\bar{u}$ به معنای «گوش دادن» که در پی آن می‌آید، مطابقت دارد. فقدان ابدال (دست کم به صورت اتوگرافیک) $\check{s}S$ به ss مکرراً دیده می‌شود و در متون دیگر هم وجود دارد. برای مثال واژه $i\check{s}-si-a-$ در ص. ۱۵۳ متن $CAD \check{S}/II$ حماسه بابلی کهن am زو (Zu) دیده می‌شود. واژه $li-\check{s}e-pi-i\check{s}-su_2$ در انتهای سطر پنجم استفاده ($attestation$) از $\check{s}S$ به جای ss را تأیید می‌کند. وجود واژه «منزلت» ($Manzat$) بدون $i\check{s}-si_2$ در سطور سوم و چهارم این نظر را تقویت می‌کند.

۱. ۲. کوکونو/گیگونو ($kukunn\bar{u}/gigun\bar{u}$) بر عمارت مقدسی دلالت دارد که عموماً وقف اینشوشینک ($In\check{s}u\check{s}nak$) می‌شود و این اصطلاحی تأییدشده است؛ نگاه کنید به $CAD G$ ، از صفحه ۶۷ به بعد و نیز

مالبران-لب (۱۹۹۵: ۱۸۷). پایان سطر شکسته است، بنابراین آخرین نشان مشخص نیست. ممکن است انتظار داشته باشیم که برای واژه کوکونو تمویم ($mimation$) اتفاق بیافتد اما بیش‌تر شبیه $\check{s}a_2$ است.

۱. ۳. $e-mi-ir-ti-im$ تنه‌ها یک بار در این متن به کار رفته است. در دو متنی که استو منتشر کرده، واژه $epiru$ را به عنوان شکلی رایج برای «آجر پخته» می‌داند. برای ابدال‌های b به p و b به m به پاراگراف ۲۷ از GAG نگاه کنید. فعل صرف‌شدنی ($finite verb$) $u_2-u\check{s}-\check{s}i-i\check{s}-ma$ در $MDP 23, 282 10$ شاهد مثال دارد.

۱. ۴. علامت DI در $id-di-im-ma$ مبهم است؛ با این وجود تا آنجا که عکس نشان می‌دهد، فعل $nad\bar{a}nu$ احتمالاً در $(2b2)$: $id-di-in$ به کار رفته است (Steve 1987: 1.pl). تا آنجا که موضوع به این آجر مربوط است ($2a$)، فعل [جمله] بسیار مبهم است. می‌توانیم علامت اول را $id\check{d}in$: $a\check{s}!$ بخوانیم. این فرض را می‌توان از سه طریق به پرسش کشید: نخست این موضوع را پیش کشید که $A\check{S}$ به خوبی واضح نیست (و بیش‌تر شبیه BI) است. دوم آن که به خوبی می‌دانیم علامت $A\check{S}$ برای $nad\bar{a}nu$ معمولاً برای نوشتن اسامی خاص به کار می‌رود و سوم، از آنجا که تمام متن به صورت سیلابی (هجایی) نوشته می‌شود، انتظار استفاده از واژه‌نگار ($logogram$) را نداریم. استو سعی کرد که

این دو واژه را $u\check{s}_2\text{-}\check{s}e\text{-}er$ و $u\check{s}\text{-}\check{s}i_2\text{-}ir$ بخواند که از $u\check{s}\check{s}uru$ مشتق شده اند، اما خوانش او نه با عکس مطابقت دارد و با معنای آنها. تا زمانی که الواح $2a$ و $2a2$ خوانده نشوند، نمی‌توان با اطمینان در مورد این فعل صحبت کرد.

۲.۱.۲. ملاحظات کلی

۲.۱.۲.۱. این کتیبه به شاهی عیلامی تعلق دارد که نامش در کتب و مقالات منتشر شده پیشین معلوم نبود. ام. جی. استو دو متن شبیه به این آجر [نبشته] را در صفحات ۱۱ تا ۱۳ شماره ۵۳ *MDP* چاپ کرده است (*M.-J. Steve MDP 53, 11-13*). هر سه متن درباره بازسازی معبد ایزدبانو منرت توسط این شاه صحبت می‌کنند. بر اساس گفته استو، به عنوان بخشی از بررسی‌ای که م. س. گنجوی در ده نو واقع در استان خوزستان انجام داده است، فرانسوا والا دو آجر شبیه به هم را شناسایی کرده است (همان آجرهای $2a$ و $2a2$ هستند) و به استو اجازه داد تا آنها را منتشر کند. در همان آغاز سطر اول آجر [نبشته] $2a$ یعنی جایی که نام شاه نوشته می‌شود شکسته است و تنها دو نشان $i\text{-}gi$ قابل خواندن هستند. این بخش از آجر [نبشته] $2a2$ سالم‌تر است و به راحتی می‌توان نشانه‌های $i\text{-}gi\text{-}ha\text{-}te$ را خواند. به خوبی مشخص است که TE علامت پس از ha است، در حالی که استو به اشتباه آن را LI خوانده است. نشان پس از TI کمی آسیب دیده اما نشان مورد نظر KI نیست بلکه ID است. علی‌رغم همه این‌ها، استو نام این شاه را به صورت $i\text{-}gi\text{-}ha\text{-}li\text{-}ki$ بازسازی کرد و این چنین نتیجه گرفت که این آجر [نبشته‌ها] به ایگی‌هَلکی ($Igi\text{-}halki$) تعلق دارد که نامش پیش از این در شجره‌نامه شیلهک‌اینشوشینک به عنوان پدر پهرایششن ($Pahir\text{-}i\check{s}\check{s}an$) و اتر-کیتته ($Attar\text{-}kittah$) آمده بود. از آنجا که هیچ ردی از سلطنت ایگی‌هَلکی در شوش و انشان در اسناد موجود نیست، استو مطمئن بود که: «ما هم‌اکنون می‌دانیم که او

سلطنت کرد»، نتیجه‌گیری عجولانه‌ای که منبعث از خوانش دو آجر [نبشته] پیش گفته بود.^۷ در نتیجه، عمر آجر [نبشته]‌های مورد نظر به حدود ۱۴۰۰ پیش از میلاد باز می‌گردد. یعنی زمانی که ایگی‌هَلکی‌ها ($Igi\text{-}halkid\ house$) به قدرت رسیدند.^۸

۲.۱.۲.۲. با این وجود، نام شاه در آجر [نبشته] موزه ملی خودرو ایران به وضوح به صورت $i\text{-}gi\text{-}ha\text{-}te\text{-}et$ ($Igi\text{-}hatet$) به همراه نشان ID در پایان اسمی که پیش از نشان TE است، درج شده است. به این ترتیب، ایگی‌هَلت ($Igi\text{-}hatet$) نام صحیح شاه است و از آن جا که نامش در شجره شیلهک‌اینشوشینک یا در دیگر اسنادی که به پسران ایگی‌هَلکی ($Igi\text{-}halki$) ذکر نشده است، باید او را در سلسه‌ی دیگری تاریخ‌گذاری کرد.^۹ در این ارتباط، میان اسناد حقوقی که در $MDP4$ به چاپ رسید، دو نام واجد اهمیت هستند: $am\text{-}hattet$ ($Amma\text{-}hatet$) و $at\text{-}hattet$ ($Atta\text{-}hatet$) که به صورت هجایی این چنین نوشته می‌شوند: $am\text{-}i\text{-}gi\text{-}ha\text{-}te\text{-}et$ و $at\text{-}ta\text{-}ha\text{-}te\text{-}et$ که به ترتیب با $i\text{-}gi\text{-}ha\text{-}te\text{-}et$ هم‌راستا هستند.^{۱۰} $at\text{-}hattet$ ($Atta\text{-}hatet$) چند بار در متون به دست آمده از هفت‌تپه 4: $HT 82$ دیده شده است.^{۱۱} هینز ($Hinz$) به ترتیب این اسامی را به این صورت ترجمه کرده است «محبوب مادر(ت) باش!» و «محبوب پدر(ت) باش!» از آن جا که ایگی (igi) در عیلامی به معنای «برادر» است، [لذا معنای] نام ایگی‌هَلت ($i\text{-}gi\text{-}ha\text{-}te\text{-}et$) این است «محبوب برادر(ت) باش!»، که با این الگو همخوانی دارد.^{۱۲} نکته هم‌داستان دیگر خط این سه آجر [نبشته] است. از منظر کتیبه‌شناسی، نشانه‌های به‌کاررفته در این آجر [نبشته]‌ها با متون اکدی شناخته‌شده‌ای که در عیلام از اوایل یا اواخر سده‌ی چهاردهم پیش از میلاد در دسترس هستند، دقیقاً یکی نیستند. شکل نشانه‌ها زمانی قدیم‌تر را پیش می‌کشد به‌ویژه آنکه در $MDP 23, 22$ شواهدی برایش وجود دارد. از نظر رسم‌الخط، استفاده از نشان SI در نوشتن ($im\text{-}\check{s}u\text{-}\check{s}i_2$) بسیار بعدتر در متون سوکلمخ ($sukkalmah$)

شوش و انشان» به جای «شاه/شاهی شوش» به احتمال تاریخ آجرنبشته ما را در دوره‌ای هم‌پوشان قرار می‌دهد یعنی بین اواخر عصر سوکلمخ و آغاز دوره عیلامی میانی ۱ در سده پانزدهم پیش از میلاد.

۲.۲. متن دوم موزه ملی خودروی ایران (شکل ۲)

نوع شیء: آجرنبشته‌ای به زبان عیلامی

ابعاد: ۱۷۰×۹۵×۳۳۵ میلی‌متر

محل کشف: چغازنبیل

تاریخ: عیلامی میانه

1. $u_2 \text{ diš-un-taš-d GAL ša-ak diš d hu-ban-nu-me-na-ki}$
 $su-un-ki-ik an-za-an$
2. $šu-šu-un-ka ta-ak-me u_2-me tu_4-ur hi-ih si-it-me u_2-$
 $me šu-ul-lu-me-ka$
3. $az-ki-it tu_4-ur saḥ-ri hu-šu-ia in-ki_2 hi-en-ka_3 in-ti_4-$
 $<ik>-ka_3 a-ki_2$
4. $si-ia-an u_2-pa-at hu-us-si-ip-me ku-ku-un-nu-um$
 $ub-ku-mi_3-a ku-ši-ih$
5. $ḫin-šu-uš-na-ak si-ia-an ku-uk-ra in du-ni-ih u_2 zag-$
 $ra-tu_4-me$
6. $ki-ik-ki-te-eh hu-ut-tak ha-li-ik u_2-me ḫin-šu-uš-na-$
 $ak ul-li-na te-la-ak-ni$

šu-uš-na-ak ul-li-na te-la-ak-ni

ترجمه

۱. من، اوئتش‌نپیریش (*Untaš-napiriša*)، پسر هومین نومن (*Hummannumena*)، شاه انشان
- ۲-۳. و شوش. باشد که زندگی من دائماً پررونق باد و آن که (در زمان) قضاوت (?) عقبه‌ی من نابود نگردد، و به همین دلیل است که
۴. من معبدی با آجر پخته ساخته ام، معبدی (*kukunnû*) با آجرهای لعابدار.
- ۵-۶. من آن را به اینشوشینک سیان-کوک (*kuk-siyan of Inšušinak*) دادم. من زیگوراتی را برافراشتم. باشد که ساخته‌ی من وقف اینشوشینک باشد.

به عنوان متن تِمْتی‌اگون (*Temtiagun*) و بعدها در کتیبه‌های اینشوشینک-شیرایلانی (*Inšušinak*) و تپتی‌اَهر (*Tepti-aḥar*) تأیید می‌شود.^{۱۳} از نظر دانش آواشناسی، کاربرد «تمویم» در واژگانی چون *e-mi-ir-ti-im*، *šu-ši-im* و *ba-la-ṭa-am* به عصری پیش از سده چهاردهم پیش از میلاد بازمی‌گردد. این چنین به نظر می‌رسد که آجرنبشته‌های چاپ استو فاقد تمویم اند به نحوی که این ملغمه ما را به عیلامی کهن بسیار متأخر یا عیلامی میانه متقدم رهنمون می‌شود.^{۱۴} علاوه بر این، هیچ مصداقی از نوشتن هَلْکی (*ḫalki*) به صورت ه-لی-کی (*ḫa-li-ki*) در اسناد دیگر وجود ندارد. ۱. ۲. ۳. در مواردی چون تپتی‌هَلْکی (*Tepti-ḫalki*) و ایگی‌هَلْکی (*Igi-ḫalki*)، عنصر هَلْکی (*ḫalki*) به صورت هَل-کی (*ḫal-ki*) نوشته می‌شود. با این وجود، انتساب این آجرنبشته‌ها به ایگی‌هَلْکی راه را برای نوشته‌های ثانویه‌ای هموار کرد که درباره تاریخ عیلام باستان بودند. در نتیجه ما باید به گفته شیل (Scheil) در سال ۱۹۳۲ رجوع کنیم: «در هیچ جا گفته نشده که ایگی‌هَلْکی سلطنت کرده است، اما به خوبی می‌تواند بنیانگذار یک سلسله باشد».^{۱۵}

۱. ۲. ۳. ۴. پس چگونه این شاه جدید تاریخگذاری می‌شود؟ *MDP 22, 160* مستندات قابل ملاحظه‌ای برای بحث‌مان فراهم می‌کند. این لوح از نظر کتیبه‌شناسی به متن شماره ۱ ما بسیار شبیه است. نام شوش هم با *šū* نوشته شده و هم اعمال تمویم: (بندهای ۲۶ تا ۳۵) *i-na šu-ši-im i-na ki-de-en ḫušin im-ta-ga-ru* «در شوش، آنها در معبد (*kidenû*) اینشوشینک به توافق رسیدند». بر اساس این متن، شرکت‌کنندگان در این توافق به زندگی کوک-نشور (*Kuk-našur*) سوکل (*sukkal*) عیلام و نیز زندگی گودوزولوش (*Kuduzuluš*) شاه شوش که به حاکمان سلسله سوکلمخ بودند سوگند یاد کردند: (بندهای ۲۵ تا ۲۷) *mu ku-uk-na-šu-ur sukka nim-ma-tim u_3 ku-du-zu-lu-uš lugal šu-ši-im it-mu-u_2*.^{۱۶} با این وجود، انتساب مشخصه عیلامی میانه «شاهی

تصویر ۲. آجرنبشته [دوم] به خط عیلامی میانه. (مأخذ: موزه ملی خودرو ایران).

azki-t tur saḥri ḥušu-ya in-g/ki ḥin-g/k+a.

گریو در سال ۱۹۸۲ *azkit* را «یک جدایی» (*Akkadica*) *JA 271: 10, 27*) ترجمه کرده است. یک سال بعد، در *216* نظر متفاوت دیگری را ارائه کرد و به شکل «بخش»، «چیز»، «عنصر» + *ki* «یک» + *t* (پسوند اسمی) تحلیل کرد. مالبران لَب آن را «نابودی» (*extinction*) ترجمه کرد (*Malbran-Labat 1995: 72*). گریو، در آکادیای شماره ۲۷ صفحه ۱۴، این موضوع را مطرح کرد که عنصر *saḥri* احتمالاً با *saḥru/seḥru* در زبان اکدی یکی است. در نتیجه *tur saḥri* به «عقبه» ترجمه شده است (تحت اللفظی: تداوم فرزند) هینز و کُخ *ḥušu-ya* را «تلافی جویانه»^{۱۸} ترجمه کردند (*Hinz & Koch 1987: 705*). خوانش آن‌ها مبتنی است بر خویشکاری اینشوشینک به عنوان قاضی مردگان. مالبران لَب گفته است که *ḥušu-ya* می‌تواند هم در بافت (سیاق) مثبت و هم منفی به کار رود: بافت‌هایی که *ḥušu-ya* در آن به کار می‌روند گهگاهی بدشگون و گهگاهی خوش‌شگون اند.^{۱۹}

۲.۲.۲.۲. ملاحظات کلی

این آجرنبشته به اوئتَش_نَپَیرِیش (*Untaš-napiriša*)، شاهی از دوره عیلامی میانه تعلق دارد که شهرتش به خاطر ساخت زیگورات چغازنبیل واقع در چهل کیلومتری جنوب شرقی شوش است.^{۲۰} این متن با متون *MDP*

۲.۲.۲. تفسیر

۲.۲.۲.۱. تعلیقات واژه‌شناختی

۲.۱. ترجمه عبارت

ta-ak-me u₂-me tu₄-ur ḥi-ih si-it-me u₂-me šu-ul-lu-me-ka: tak-me u.me tur-ḥih sit.me u.me šullume-g/k+a

مبتنی بر واژه *tak-me u.me* این چنین است: زندگی من، *tur-ḥih sit.me u.me*: پیوستگی نیک‌بختی من. گریو در کتاب دستور زبان خود *tur-ḥih* را «تداوم قدرت» (یعنی سلطنت) تقطیع کرده است و به همین ترتیب «خوشحالی من از» (*Grillo 1987: 53*) و *šullume-g/* + *k+a* را این گونه ترجمه کرد «که طولانی می‌شود» (*Grillot 1987: 52*). لذا ترجمه گریو بر اساس چنین تحلیلی از قرار زیر است: «برای این که (= این دلیل) زندگی من [باشد]، باشد که سلطنت فرخنده‌ی من دراز باد» (*Grillot 1987: 53-54*). مالبران لَب خوانشی نسبتاً متفاوت از این متن را ارائه داد و این چنین ترجمه کرد «خواهان (آن که) زندگی من نیک‌بختی پیوسته (باشد)» (*Malbran-Labat 1995: 71*).^{۱۹}

۳-۱. خوانش عبارت زیر بسیار دشوار است:

az-ki-it tu₄-ur saḥ-ri ḥu-šu-ia inki₂ ḥi-en-ka₃:

1. [...] *hu-um-ban-nu-me-na-ki su-un-ki-ik an-za-an*
2. [...] *tu⁴-ur hi-ih si-it-me u₂-me šu-ul-lu-me-ka₃*
3. [...] *ia in-ki₂ hi-en-ka₃ in-ti₄-ik-ka₃ a-ki₂*
4. [...] *ip⁷-me ku-ku-un-nu-um ub-qu-mi-a ku-ši-ih*
5. [...] *ku⁷-uk-ra in du-ni-ih u₂ zag-ra-tu₄-me*
6. [...] *me^d in-šu-uš-na-ak ul-li-na te-la⁷ ak-ni⁷*

Malbran-Labat 1995: EKI 12 و 41 همسان است. سطح این آجرنبشته خیلی ساییده شده است اما به طور کلی نشان‌ها قابل خواندن هستند. برای نظام آوانویسی در تفاسیر از شیوه‌ای که گریو در سال ۱۹۸۷ پیشنهاد داد استفاده می‌کنیم.

۳.۲. متن سوم موزه ملی خودروی ایران (تصویر ۳)

نوع شیء: آجرنبشته‌ای به زبان عیلامی

ابعاد: ۱۷۰×۹۰×۲۲۰ میلی‌متر

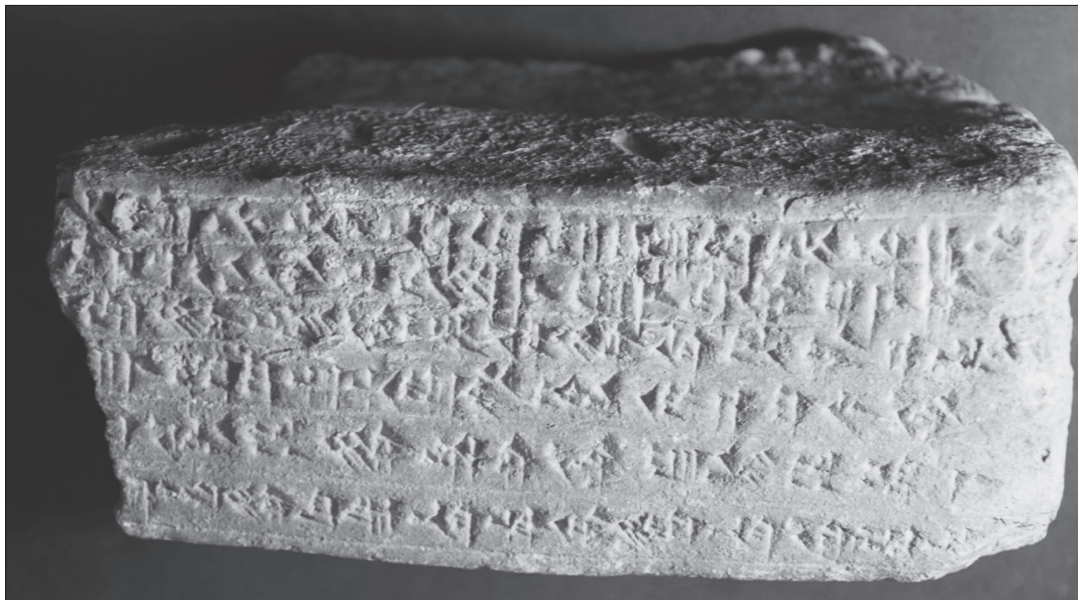
محل کشف: چغازنبیل

تاریخ: عیلامی میانه

۳.۲.۱. حرف‌نویسی و ترجمه

۲.۳.۲. تفسیر

این آجرنبشته تکرار متن شماره دوم است البته با چند تفاوت رسم‌الخطی کوچک؛ بیش از ۱۰ سانتی‌متر از سمت چپ آجر شکسته است.

تصویر ۳. آجرنبشته [سوم] به خط عیلامی میانه. (مأخذ: موزه ملی خودروی ایران).

۲.۴. متن چهارم موزه ملی خودروی ایران (تصویر ۴)

نوع شیء: کتیبه‌ای به زبان آشوری

ابعاد: ۲۰۰×۱۲۰×۴۰ میلی‌متر

محل کشف: نمرود/ کلخو

تاریخ: آشوری نو

۲.۴.۱. حرف‌نویسی و ترجمه

آغاز شکستگی

- 1': [...] ʾiri kal-ḥu ʾ [mah-ra-a ...]
- 2': [...] ʾkur ʾza-mu-a ana ʾpaṭ ʾ [gim-ri-ša₂ʳ ...]
- 3': [...] ʾe₂-gal ʾgeseren-na [...]
- 4': [... u₂]-ʾma ʾ-am kur-meš-e u a-ab-ʾba ʾ-[meš ...]
- 5': [... ina ka₂-meš]-ʾša₂ ʾu₂-re-ti ku₃-babbar-meš u
ku₃-ʾsig₁₇ ʾ-[meš ...]
rest broken

بقیه شکستگی

۱. ... شهر باستانی کلخو ...

۲. ... تمام سرزمین زموأ (Zamua) ...

۳. ... کاخی از سرو ...

۴. ... جانوران کوه‌ها و دریاها ...

۵. ... در گذرگاه‌هایش. من نقره، طلا ... می‌گذارم ...

۲.۴.۲. تفسیر

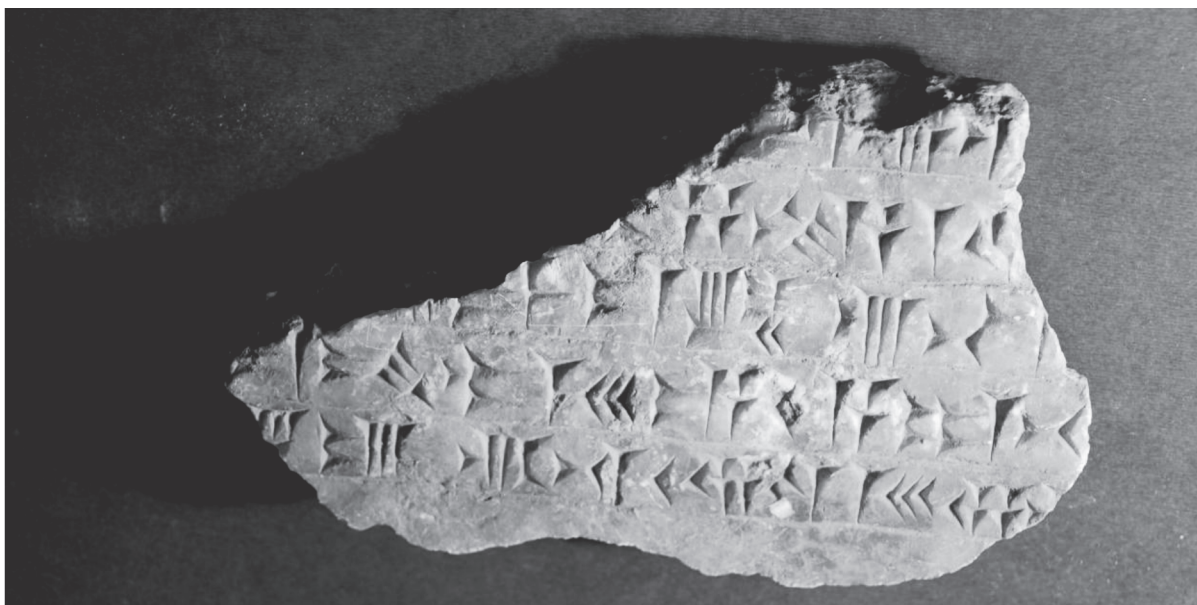
بخشی از نقش برجسته‌ای متعلق به سلطنت آشور

نصیرپال دوم (تصویر ۴). این کتیبه سطور ۵۲ تا ۶۱ RIMA

2.0101.2 و سطور ۱۴ تا ۲۱ از RIMA 2.0101.23

(کتیبه‌ی استاندارد) را تکرار می‌کند. در دو متن در مورد

ساختن کلخو (Calah) و کاخش صحبت می‌کنند.

تصویر ۴. قطعه‌ای از کتیبه آشوربانپال دوم. (مأخذ: موزه ملی خودرو ایران).

پی نوشت:

۱. انتشار ترجمه فارسی مقاله حاضر با اجازه آقای پروفیسور رابرت اینگلاند (Robert Englund)، مدیر بولتن کتابخانه دیجیتال پروژۀ کتابخانه مطالعات خطوط میخی (CDLI) میسر شد. بدین وسیله مترجم و دست‌اندرکاران مجله اثر مراتب سپاسگزاری خود را ابراز می‌کنند.

Bulletin Library Digital Cuneiform 2015:1

<http://cdli.ucla.edu/pubs/cdlb/2015/cdlb001_2015.html>

"Cuneiform Digital Library Initiative

ISSN 8760-1540

Version: 16 January 2015 [PREPRINT]

۲. پارسا دانشمند این آجر نیشته به زبان اکدی را در ۴ مارس ۲۰۱۴ (۱۳) اسفندماه ۱۳۹۲ خورشیدی) در [برنامه] گروه مطالعات خطوط میخی که در اتاق (سالن) تدریس مؤسسه گریفیت در دانشگاه آکسفورد برگزار شده بود، ارائه کرد. نویسندگان باید از تمامی حضار در آن جلسه از جمله استفانی دالی (Stephanie Dalley)، کاترین کلی (Kathrin Kelley)، ماری کریستین لودویگ (Marie-Christine Ludwig)، کریستوف متکاف (Christopher Metcalf)، و کلاوس واگنزونر (Klaus Wagensohn) به خاطر پیشنهادهای ارزشمندشان، سپاسگزاری کنند. افزون بر این، ما از آقایان عبدالمجید ارفعی و دانیل پاتس به خاطر کمک‌های ارزشمندشان سپاسگزار ایم. در مورد قطعه زبان آشوری مدیون آقای گرانٹ فریم (Grant Frame) هستیم که در زمان اقامتش در آکسفورد، از سر لطف با پارسا دانشمند همکاری کرد و متوجه شد که این قطعه متنی متعلق به دوران آشورنصرپال دوم (Assurnasirpal II) است. و سرانجام و بیش از همه سپاسگزار [پروفیسور] یاکوب دال (Jacob Dahl) هستیم که تمام این کتیبه را با دقت خواند و ما را از توصیه‌ها و تصحیحات سخاوتمندانه خود محروم نکرد.

۳. از آنجا که این متون به مجموعه موزه ملی خودرو ایران تعلق دارند لذا از نظر نامگذاری علمی این متون را با اعلام اختصاری موزه NCMI به زبان انگلیسی نامگذاری کرده‌اند.

۴. به منظور شفاف بودن و امکان مقایسه، سایر ملحقات هر سه کتیبه را در اینجا ذکر کرده ایم.

5. orthographic

۶. در زبان اکدی mimation در حالت اسم مذکر مفرد و همه حالات اسم مونث (مفرد و جمع) به استثنای تثنیه و همه صفات به انتهای اسم یا صفت به انتهای اسم و صفت اضافه می‌شود. اما در حالت تثنیه، حرف نون یا nunation اضافه می‌شود. پس از دوره بابلی کهن، به تدریج mimation و nunation از دست می‌رود.

7. MDP 53, p.11.

8. Alvarez-Mon 2012:752; Potts 2012:42

۹. شجره شیلهک-ایشوشینک در شماره ۴۸ و ۲ مجله EKI و هم‌چنین در شماره ۹۶، ۱۱ MDP آمده است. فقدان نام ایگی‌هتت در

شجره را نمی‌توان همچون بعضی از نام‌های دیگر مثل آت‌هوشو (Atta-ḫušu) که در این سند نیامده‌اند، مشکل‌آفرین تلقی کرد. علی‌رغم آن که دیگران به واسطه آجرنیشته‌های منفردشان شاهان عیلامی شناخته شده‌ای بودند (رک. Malbran-Labat 1995: 30-33). در متن شکسته‌ای که هوسینگ (Hüsing 1916: 86) برای اولین بار منتشر کرد صحبت از بازسازی معبد مَنزَت (نیر نک EKI 42). پژوهش‌های بعدی در ده نو چند تکه دیگر آشکار شدند که در آن‌ها معلوم شد شوئروک‌ناهوئته (Šutruk-Nahunte) آن شاهی بوده که معبد مَنزَت را بازسازی کرده است (نک Or 37, 299-303). از آنجا که او به شاهان پیشین ارجاع می‌دهد که نام آن‌ها بر آجرهای معبد نوشته شده بود، می‌توان انتظار داشت که او آجرنیشته‌ی ایگی‌هتت را دیده و از وجود او مطلع بوده باشد، در حالی که هیچ مدرکی دال بر سروکار داشتن پسرش، شیلهک‌ایشوشینک، با معبد مَنزَت وجود ندارد و شاید به همین دلیل نام ایگی‌هتت را در شجره خود ذکر نکرده است. این احتمال هم وجود دارد که هیچ رابطه‌ی نسب‌شناسانه‌ای بین ایگی‌هتت‌ها (Igi-ḫalkids)، شوئروک‌ها (Šutrukids) و ایگی‌هتت (Igi-ḫa-tet) وجود نداشته باشد.

10. MDP 4, pp. 169, 183.

11. Herrero & Glassner 1993: 104; see also HT 339: 5 at page 122: [...]ḫa-te-et.

12. MDP 4, p. 169, 183 = MDP 22, 132 19, 162 2.

See further Hinz & Koch 1987: 52, 96.

13. See texts 14, 19, and 20 in Malbran-Labat 1995. For various attestations of Susa, see Vallat 1993: 268.

۱۴. مقایسه این سه آجرنیشته مشخص می‌کند که سه کاتب در نوشتن آن‌ها دست داشته‌اند چرا که وجه تمایز آشکاری در سبک ادبی و گویش‌شان دیده می‌شود. به تازگی آقای مفیدی نصرآبادی (2013: 89-133) شماری از دیگر تکه کتیبه‌ها را که از کاوش ده نو به دست آمده‌اند منتشر کرده است. برخی از آنها به ایگی‌هتت در کتیبه‌ها شباهت بسیار دارند، اما بخشی یا تمام سمت چپ کتیبه‌ها یعنی جایی که این نام نوشته شده است شکسته شده‌اند. تنها در یک کتیبه (D.N.12-1228-89) این نشانه‌ها diš-i-gi-ḫa-te [...] قابل خواندن هستند. لیکن آقای مفیدی نصرآبادی (2013: 95) در پی آوانویسی استو، در تمامی موارد این نام را به صورت «ایگی‌هتتکی» (Igi-ḫalki) بازسازی کرده است. تا آنجا که عکس‌ها نشان می‌دهند به نظر می‌رسد که تمویم در واژه (ba-la-ḫa-am) حفظ شده است (Mofi-di-Nasrabadi 2013: D.N.12-1278-20).

15. Scheil 1932: 135.

۱۶. برای تجزیه و تحلیل مشخصه‌های بابلی کهن این متون نک Salonen 1962.

1995 *Les inscriptions royales de Suse: briques de l'époque paléo-élamite à l'empire néo-élamite*. Paris: Réunion des musées nationaux.

Mofidi-Nasrabadi, Behzad
2013 "Neue archäologische Untersuchungen in Dehno, Khuzestan (April-Mai 2012)." *Elamica* 3, 89-133.

Potts, Daniel T.
1999 *The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State*. Cambridge: Cambridge University Press.
2012 "The Elamites." In T. Daryaei, ed., *The Oxford Handbook of Iranian History*. Oxford: Oxford University Press, pp. 37-56.

Salonen, Erkki
1962 *Untersuchungen zur Schrift und Sprache des Altbabylonischen von Susa, mit Berücksichtigung der Mâlamir-Texte*. Helsinki: Societas Orientalis Fennica.

Scheil, Vincent
1902 *Textes élamites-sémitiques*. MDP 4. Paris: Ernest Leroux.
1904 *Textes élamites-anzanites*. MDP 5. Paris: Ernest Leroux.
1904 *Textes élamites-anzanites*. MDP 11. Paris: Ernest Leroux.
1930 *Actes juridiques susiens*. MDP 22. Paris: Ernest Leroux.
1932 *Actes juridiques susiens*. MDP 23. Paris: Ernest Leroux.

Steve, Marie-Joseph
1967 *Tchoga Zanbil (Dur-Untash) 3. Textes élamites et accadiens de Tchoga Zanbil*. MDAI 41. Paris: Geuthner.
1968 "Fragmenta Elamica." *Or* 37, 290-303.
1987 *Nouveaux mélanges épigraphiques: inscriptions royales de Suse et de la Susiane. Ville royale de Suse 7*. MDAI 53. Nice: EÂLditions Serre.

Vallat, Francois
1993 *Les noms géographiques des sources suso-élamites*. RGTC 11. Wiesbaden: Reichert.

۱۷. برای بحث در مورد این فرمول به منابع زیر رجوع کنید:
Akkadica 27, 8-9; JA 271: 207-218; and Malbran-Labat 1995:72.
18. retributive.
۱۹. برای بحث بیشتر در این مورد به منابع زیر رجوع کنید:
Akkadica 27, 10, 11; JA 271, 216; and Malbran-Labat 1995: 72.
20. Potts 1999: 222.

منابع:

Alvarez-Mon, Javier
2012 "Elam: Iran's first Empire." In D. Potts, ed., *A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East*. Chichester, UK: Blackwell Publishing, pp. 740-757.

Grayson, A. Kirk
1991 *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859)*. RIMA 2. Toronto: University of Toronto Press.

Grillot, Françoise
1982 "Notes à propos des formules votives élamites." *Akkadica* 27, 5-15.
1983 "Le mécanisme des groupes nominaux en élamite." *JA* 271, 207-218.
1987 *Éléments de Grammaire Élamite*. Paris: Edition Recherche sur les civilisations.

Herrero, Pablo, and Glassner, Jean-Jacques
1993 "Haft -Tépé: Choix de textes III." *Iranica Antiqua* 28, 97-135.

Hinz, Walther
1967 "Elams Vertrag mit Narām-Sîn von Akkade," *ZA* 58, 66-96.

Hinz, Walther & Koch, Heidemarie
1987 *Elamisches Wörterbuch*. Berlin: Reimer.

Hüsing, Georg
1916 *Die einheimischen Quellen zur Geschichte Elams I. Altelamische Texte in Umschrift mit Bemerkungen, einer Einleitung und einem Anhang*. Leipzig: J. C. Hinrichs.

König, Friedrich W.
1965 *Die elamischen Königsinschriften*. AfO. Beih. 16, Graz: E. Weidner.

Malbran-Labat, Florence